

Dr hab. Justyna Tymieniecka-Suchanek, prof. uczelni
<https://orcid.org/0000-0002-8709-9116>
Instytut Literaturoznawstwa
Wydział Humanistyczny
Uniwersytet Śląski

Katowice, 15 stycznia 2026 roku

Recenzja
rozprawy doktorskiej mgr. Łukasza Bachory
Kultura rosyjska jako gra archetypów i proces indywiduacji. Powieści
Wiktora Pielewina w świetle metody Carla Gustava Junga
przygotowanej w Szkole Doktorskiej Nauk Humanistycznych
i Społecznych Uniwersytetu Gdańskiego
pod opieką naukową prof. UG, dr hab. Moniki Rzeczyckiej

Przedłożona do zrecenzowania rozprawa doktorska Pana mgr. Łukasza Bachory jest pracą bardzo dojrzałą, niezwykle inspirującą i świetnie napisaną. Na najwyższe uznanie zasługują zarówno niebudząca najmniejszych wątpliwości jej merytoryczna zawartość, jak i potoczysty styl naukowy. To ze wszech miar nowatorska praca, w której – co warto podkreślić – do głosu dochodzi idiolekt Autora przypominający raczej interesujący esej popularnonaukowy, aniżeli nużący wywód akademicki. Idiosyl Doktoranta pokazuje, że poważna praca naukowa na wysokim poziomie intelektualnym nie musi być pisana, co się czasami zdarza, językiem pretensjonalnym, hermetycznym i zawiłym. Pan mgr Łukasz Bachora napisał rozprawę doktorską niejako realizując, pewnie nieświadomie, ważną i mądrą myśl Hansa Georga Gadamera: „Kto mówi językiem niezrozumiałym dla nikogo poza nim, nie mówi w ogóle. Mówić to mówić do kogoś”. Parafrazując tę myśl stwierdzam, że Autor pisze językiem zrozumiałym, ponieważ pisać to pisać dla kogoś. Pamiętajmy o tym, że rozprawa Doktoranta traktuje o sprawach i problemach bardzo złożonych, więc wyjaśnienie ich w jasny i przystępny sposób oznacza, iż wie i

rozumie, o czym pisze. Wysoko oceniam i doceniam merytoryczne i stylistyczne walory tej rozprawy, którą przeczytałam z zainteresowaniem i niemałym dla siebie pożytkiem. Autor opanował sztukę pisania w najwyższym stopniu i w tej formie, która przywodzi mi na myśl, najlepsze pod tym względem, amerykańskie prace – zwykle czytane łatwo, lekko i przyjemnie.

Autor rozprawy *Kultura rosyjska jako gra archetypów i proces indywiduacji. Powieści Wiktora Pielewina w świetle metody Carla Gustava Junga* wykazał się nie tylko doskonałą znajomością złożonych zagadnień poruszanych w myśli szwajcarskiego psychiatry i psychologa, ale również bogatą wiedzą kulturoznawczą i literaturoznawczą oraz znakomitą umiejętnością precyzyjnego analizowania, a zwłaszcza interpretowania (trafnego!) wybranych dzieł współczesnego rosyjskiego pisarza w kontekście koncepcji jednego z najwybitniejszych psychologów XX wieku, do którego często nawiązują inni badacze, np. Mihály Csíkszentmihályi – autor teorii zaangażowania. Ten amerykański psycholog uznał Carla Junga za pioniera psychologii pozytywnej. Według Doktoranta koncepcja Junga „pozwala spojrzeć na kulturę przez pryzmat psychologii analitycznej” (s. 17), co udanie dowodzi traktując kulturę rosyjską jako grę archetypów i sytuując ją w dynamicznym ujęciu uznając ją jako proces indywiduacji na przykładzie studiów nad prozą Wiktora Pielewina (*case study*). Wybór utworów pisarza nie budzi najmniejszych wątpliwości, został dobrze i przekonująco uzasadniony we wprowadzeniu do rozprawy (s. 36–39). *Wstęp* jest modelowym przykładem, jak należy pisać tę ważną część każdej dysertacji, a więc znajduję tutaj solidnie przygotowany i zaprezentowany stan badań (s. 25–36), jasno wyłożoną koncepcję pracy i narzędzia metodologiczne oraz, co ważne, tak sformułowaną hipotezę: „[...] w twórczości powieściowej Pielewina z omawianego okresu w formie symbolicznej znajduje odzwierciedlenie psychiczne życie narodu rosyjskiego – zgodnie z tezą Junga, że w tekstach kultury odbijają się nie tylko doświadczenia indywidualne, lecz także wyjątkowo silne wzorce pochodzące z nieświadomości zbiorowej. Istotne w tym kontekście jest założenie, iż proza pisarza ma przede wszystkim charakter archetypowy, wizjonersko-symboliczny, i jako taka wykracza poza granice *psyche* indywidualnej – jest owym „pomocnym światłem”, którego, zdaniem Junga, domagają się mroki duszy nie tylko pojedynczego człowieka, lecz także duszy narodu, w tym przypadku rosyjskiego. W tym sensie hipoteza badawcza jest zgodna także z założeniem, że światłem tym może być literatura” (s. 39). Co więcej, Doktorant wskazuje również na inne sposoby odczytania jego badawczego

trudu, np. proponuje uznać swoją pracę za pewną próbę realizacji postulatów Terence'a Dawsona, a więc wyjście „poza schemat krytyki jungowskiej poprzez położenie nacisku na kontekst kulturowy” (s. 39). Mogłabym już w tym miejscu roztrząsać, czego w tej pracy nie ma, np. zapytać o psychodzieje Jana Korwina Kochanowskiego, ale po co?

Zmierzam do tego, by jednoznacznie wyrazić swoją opinię, że podczas lektury rozprawy doktorskiej Pana mgr. Łukasza Bachory, nie dostrzegłam w niej (prócz kilku usterek językowych, np. na s. 342 błędnie zapisano wszystkie słowa w tytule *Słownik terminów literackich* wielkimi literami, czy też powtórzono dwa razy tytuł artykułu Karoliny Stawiarz) absolutnie żadnych istotnych niedociągnięć merytorycznych czy innych negatywnych aspektów, które należałoby tutaj odnotować tylko z uwagi na fakt, że recenzja powinna polegać na wskazaniu nie tylko zalet, ale również wad ocenianej pracy. Tych ostatnich po prostu nie widzę.

Za najważniejsze zalety rozprawy uważam: 1. Konsekwentne podporządkowanie dyskursu analityczno-interpretacyjnego tematowi sformułowanemu zarówno w tytule, jak i podtytule pracy, 2. Sformułowanie interesujących hipotez i jasność postawionych tez, 3. Czytelna i przejrzysta kompozycja materiału (na pochwałę zasługują intrygująco brzmiące tytuły rozdziałów i podrozdziałów, gratuluję kreatywności w tym zakresie), 4. Klarowne wyłożenie założeń autorskich we wprowadzeniu i rzeczowe podsumowanie rezultatów badań w zakończeniu, 5. Koherentny i logiczny tok wywodu, 6. Erudycyjny wymiar pracy, o czym świadczy bogate zaplecze teoretyczne i głęboki wieloaspektowy charakter interpretacji utworów, w których światach przedstawionych Autor dostrzegł różnorodną archetypową symbolikę, 7. Świetna znajomość całej twórczości Wiktora Pielewina. 8. Analizy porównawcze, mające niezwykle wysoką wartość, w których autor odwołuje się do klasycznych koncepcji kultury rosyjskiej stworzonych przez Nikołaja Bierdiajewa i Jurija Łotmana, a także współczesnych conceptów Aleksandra Etkinda, Borisa Groysa i Siergieja Miedwiediewa. Zestawienie ich z wnioskami płynącymi z analiz kultury rosyjskiej przeprowadzonych w duchu psychologii analitycznej jest zabiegiem nie tylko śmiałym i przekonującym, ale i badawczo bardzo inspirującym. W mojej ocenie praca ujawniła następujące zalety Doktoranta: dociekliwość, pracowitość, kreatywność, nietuzinkowy sposób myślenia, erudycję i predyspozycję do prowadzenia interdyscyplinarnych studiów nad tekstami literackimi, a także kunszt pisania.

Rozprawa Pana mgr. Łukasza Bachory ma charakter interdyscyplinarny, sytuuje się na pograniczu kilku dyscyplin: nauk o kulturze i religii, jako badawczej dominanty, literaturoznawstwa i filozofii jako istotnych kontekstowo dyscyplin wspomagających. Jest pracą w najwyższym stopniu przenikniętą świadomością swobodnego, co nie znaczy łatwego, przekraczania międzydyscyplinarnych granic i poszukiwania nowej metodologicznej strategii, zarówno wobec dzieł Wiktora Pielewina, jak i jego tekstów pozaliterackich (np. wywiadów), opartej wprawdzie na dziełach Junga, ale nie w ścisłym ujęciu psychologicznym, a raczej w ujęciu metapsychologicznym Michała Markowskiego. Doktorant w tym kluczu interpretuje dziesięć powieści Pielewina, które zostały opublikowane w latach 1991–2013, a są to następujące utwory: *Omon Ra*, *Życie owadów*, *Mały palec Buddy*, *Generation „P”*, *Liczby*, *Święta Księga Wilkołaka*, *Empire V*, *T*, *S.N.U.F.F.* i *Batman Apollo*, tworzące – według słusznego twierdzenia Autora dysertacji – „pewną organiczną całość” (s. 36).

Praca doktorska *Kultura rosyjska jako gra archetypów i proces indywiduacji. Powieści Wiktora Pielewina w świetle metody Carla Gustava Junga*, licząca 360 stron, składa się ze *Wstępu*; trzech rozdziałów (*Pisarz o tysiącu twarzy*, *Literackie sny*, *Rosyjska dusza*), z których każdy zawiera po kilka (od trzech do sześciu) podrozdziałów dzielących się na mniejsze segmenty; *Zakończenia*; bibliografii i streszczenia w języku angielskim. Bibliografia (25 stron) została podzielona na podmiotową (źródła w języku polskim i rosyjskim) oraz przedmiotową (tutaj zamieszczono prace w języku polskim, angielskim i rosyjskim). W tej nad wyraz imponującej i trafnie dobranej bibliografii uwzględniono, prócz artykułów i monografii, dodatkowe źródła internetowe, wywiady z Pielewinem i filmografię, co daje możliwie najpełniejszą wiedzę o samym pisarzu i jego dziele. Ważną częścią rozprawy doktorskiej jest zakończenie, w którym zawarto nie tylko wnioski końcowe, ale i sensowne uwagi krytyczne oraz wskazano przyszłe kierunki badań (np. dotyczące prozy Władimira Sorokina). Autor nie tylko sugeruje, że późniejsze powieści Pielewina kryją w sobie archetypowe treści, ale również wymienia innych pisarzy współczesnych młodego pokolenia (np. Aleksieja Polarinowa), których twórczość można usytuować w kontekście studiów archetypowych nad najnowszą literaturą rosyjską.

Reasumując: rozprawę doktorską Pana mgr. Łukasza Bachory *Kultura rosyjska jako gra archetypów i proces indywiduacji. Powieści Wiktora Pielewina w świetle*

metody Carla Gustava Junga uznają za niezwykle innowacyjne i wartościowe, z poznawczego i merytorycznego punktu widzenia, wieloaspektowe studium kultury rosyjskiej oryginalnie opracowane na materiale powieści autora *Życia owadów* w kluczu jungowskim. Należy raz jeszcze podkreślić, że w tej transdyscyplinarnej pracy dominuje perspektywa kulturoznawcza, co zdecydowanie ją odróżnia od innych prac literaturoznawczych poświęconych twórczości Wiktora Pielewina. Dla Autora powieści rosyjskiego pisarza oraz jego teksty pozaliterackie stanowią zbiór tekstów kultury, są jedynie fascynującym materiałem, na podstawie którego bada fenomen kultury. Praca, w założeniu Doktoranta, jest nowatorską rozprawą proponującą specyficzną diagnozę kultury rosyjskiej, traktowanej tutaj jako rodzima „gleba”, z której twórczość Pielewina wyrosła. Praca została przygotowana pod względem edytorskim w taki sposób, żeby uwzględnić też potencjalnych czytelników, którzy nie są znawcami w zakresie kultury rosyjskiej, ale kulturoznawcami – specjalistami w dziedzinie nauki o kulturze ogólnym znaczeniu tego słowa. Jest ona również kierowana do wszystkich odbiorców, którzy są zainteresowani kulturą rosyjską. Dlatego też (słusznie) wszystkie fragmenty utworów Pielewina Autor cytuje (w tekście głównym) zarówno w polskich przekładach, jak i w oryginale (w przypisach). Dzięki takiemu rozwiązaniu ta interdyscyplinarna rozprawa w książkowej wersji podoktorskiej (powinna zostać opublikowana!) będzie dostępna dla czytelników, którzy nie są rusycystami.

Z pełnym przekonaniem stwierdzam, że recenzowana praca doktorska spełnia z naddatkiem wszelkie ustawowe wymagania (zgodnie z przepisami ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2023 r. poz. 1571 z późn. zm.) stawiane pracom doktorskim w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie nauki o kulturze i religii.

Wnioskuje o przyjęcie rozprawy i dopuszczenie Pana mgr. Łukasza Bachory do dalszych etapów postępowania doktorskiego. Składam również wniosek o wyróżnienie pracy.

Justyna Tymieniecka-Suchanek